

Müellif : Muhammed Salih Yıldız

Tarih: 5 Zilhicce 1445 (11 Haziran 2024)

Yayın Yeri: İKAN Blog

Hamd, varlığı ve bekâsı zorunlu; yokluğu ve fenâsı imkânsız olanadır. Salât, dünyalıklara karşı müstağni tavrı ile dalâleti ortadan kaldıran Muhammed (a.s) ve âlinedir.

GİRİŞ

İslam dünyasının ve bhusus Osmanlı coğrafyasının 18.yüzyıldan itibaren Batı ile artan münasebetleri entelektüel sahada İstanbul merkezli bir dinamizme sebep olmuştur. Bu entelektüel dinamizm, II.Meşrutiyet döneminde önceki yıllara nazaran daha özgürlükçü bir basın politikasının izlenmesiyle beraber ivmelenme fırsatı bulmuştur.[1] Son dönem Osmanlı düşüncesini oluşturan bu hareketlilik kendisini dönemin kitap, dergi ve gazete telifatı üzerinden göstermiştir.

Özellikle II. Meşrutiyet dönemi ile ivmelenen bu dinamizmin izleri matbuat hayatı üzerinden takip edilebilir. Bu dönemde II.Meşrutiyet'in de etkisiyle yayım hayatına başlamış birçok dergiden bahsedilebilir. Bu dergilerden *Sebîlürreşad*, *Türk Yurdu*, *İslam Mecmuası*, *İctihad* gibi dergiler entelektüeller için cazibe merkezi olmuş, fikir adamlarını bir arada tutmuştur. Döneme ilişkin kamuoyu tartışmaları bu dergiler ve bu dergilerde yazan alimler, mütefekkirler ve entelektüeller üzerinden seyr etmiştir.

Dönemin münbit atmosferinde ortaya çıkan dergilerden bazıları uzun ömürlü olurken bazıları kısa sürede kapanmak zorunda kalmışlardır. Bir derginin kısa sürede kapanmak zorunda kalmasının çeşitli sebepleri olabilir. Bazı dergiler maddi yetersizlik sebebi ile yayım hayatlarını sonlandırırken bazı dergiler siyasi baskı sebebiyle bazıları da fikrî anlaşmazlıklardan dolayı kapanmıştır.

Dönemin hareketli matbuat hayatında arz-ı endam eden bir diğer dergi ise *Medrese İtikadları* dergisidir. Çıkış sebebi, önemli isimler barındıran müellif kadrosu, bir geleneği temsil etmesi sebebiyle önem arz eden bu medrese dergisi kısa süreli ömrüne rağmen

kamuoyundaki tartışmalara aktif olarak katkı sağlamıştır. Dönemin Batıcı entelektüellerinin yer aldığı *İctihad* dergisinde yazan yazarları doğrudan muhatap alan dergi kısa ömrüne rağmen dönemin entelektüel hayatında dikkate değer bir yankı oluşturmayı başaramıştır.

Bu çalışmamızda Osmanlı toplumunun temel sac ayaklarından biri olan ulema sınıfının ve medrese geleneğinin ortaya koymuş olduğu ürünlerden biri olan *Medrese İtikadları* dergisi ele alınacaktır. Transkripsiyonu ve kısa değerlendirmesi daha önce bir yüksek lisans tezinde yapılmış olan bu dergi daha detaylı incelemelere ve tahlillere muhtaçtır. İşte bu çalışmada derginin ortaya çıktığı bağlam daha net tasvir edilmeye çalışılacak, eserin içerisindeki kalamî muhteva daha farklı şekilde analiz edilmeye çalışılacaktır.

1. MEDRESE İTİKADLARI DERGİSİ

1.1 Derginin Biçimsel Yapısı

Ahmed Şîrânî'nin kuruculuğunda 19 Mayıs 1913 tarihinde ilk sayısını yayınlayan dergi toplam 18 sayı yayın yapmıştır.[2] Tirajı hakkında tam bir malumat yoktur. Dergiye Karesi'den, Isparta'dan, Düzce'den, Mekkî'den gelen teşekkür ve tebriklerden derginin sadece İstanbul'da değil, Anadolu'nun dört bir köşesinde ilgiyle takip edildiği anlaşılmaktadır.[3] Dergi medrese ıslahı için görevlendirilen encüme hakaret içeren yazılar sebebiyle 26 Eylül 1923'te son sayısını yayınlamıştır. 40 ayrı yazarın imzasının bulunduğu dergide toplam 105 yazı yayınlanmıştır.[4] Dergide yazıların büyük çoğunluğu derginin başyazarı olan Ahmed Şîrânî'ye aittir. "Medrese" ve "Hoca" imzalı yazıların da kendisine ait olduğu düşünülen Ahmed Şîrânî derginin toplam yazılarının yarısına yaklaşacak şekilde 41 yazı yayınlamıştır. Dergide yazan diğer önemli isimlere Ömer Nasuhi Bilmen, Tâhirülmevlevî ve Hafız Hüseyin örnek verilebilir. Bununla beraber Cemaleddin Efgânî'nin yazıları tercüme edilerek bir seri halinde dergide yayınlanmıştır.[5]

Derginin kapağında yer alan "Mebâhis-i ilmiyye ve mesail-i diniyyeyi hâvi levha-i efkardır." cümlesi derginin geniş kapsamlı olduğunu okuyucuya ihsas ettiren bir işarettir. Nitekim derginin muhtevası kapaktaki bu cümle ile paralel bir seyirde ilerleyecektir.

1.2 Derginin Arka Planı

Medrese İtikadları bir medrese dergisi olarak nitelendirilebilir. Çünkü derginin yazı kadrosu medrese talebelerinden, medrese hocalarından ve dersiâmlardan müteşekkildir. Derginin yazar kadrosunun galip çoğunluğu taşra değil, İstanbul merkezlidir. Medrese müntesiplerinin çoğunun Medresetü'l-Kudat ve Ayasofya Medreseleri gibi dönemin prestijli medreselerinde okuyor yahut okutuyor olması derginin kamuoyunda bir ağırlığı olmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Dergiyi bir medrese dergisi olarak nitelendirmemizin arkasında dergi yazarlarının yazılarında medreseli olmayı bir iftihar sebebi olarak sık sık zikretmeleri de yatmaktadır. Yazıların sonunda yer alan mahlas kısımlarında sık sık kullanılan “Medreselilerden ...” ibaresi bu duruma örnek gösterilebilir.[6] Makalelerin içerisinde özellikle *İctihad* dergisinin yazarlarına cevap verirken parantez içinde “Malum ya medreseliyiz.” cümlelerinin eklenmiş olması müelliflerin dergiyi ve medreseli olmayı ne kadar içselleştirdiklerinin bir ispatı sayılabilir.[7] Dergi yazarlarının yazdıkları makalelerin içerisinde “Biz medreseliler” diye devam eden bir üsluba sahip olması da bu derginin rahatlıkla bir medrese dergisi olarak nitelendirilebileceğinin başka bir delilidir.[8]

1.3 Derginin Çıkış Amacı

Medrese İtikadları dergisinin yayım hayatına başlama sebebi derginin ilk yazısında *Sebeb-i Teşebbüs ve Gâye-i Neşr* başlıklı bir makalede detaylıca açıklanmıştır. Bu makalede belirtilen sebep ilim erbabının fikirlerini ifade edecek, hissiyatını dönecek bir yayım aracının olmaması ve medreselerin kapanması için kamuoyu yapanların şiddetli hücumlarına cevap verme isteği olarak ifade edilmiştir. Bu şiddetli saldırıların kaynağı dönemin meşhur dergilerinden olan ve Batıcı kanadı temsil eden *İctihad* dergisi ve yazarlarıdır.[9] Nitekim derginin çıkarılan sayıları boyunca *İctihad* dergisindeki yazılara ve yazarlara hususi cevaplar verildiği, *İctihad* dergisinin şikayet edildiği ve hatta *İctihad* dergisine dava açıldığı görülecektir.

“Ez cümle gazetemizin intişarı bu cümledendir. Eđer onların o hüçûm-i şütumları, tahkir ve tezyifleri olmasaydı böyle bir gazete neşretmek hatıramıza bile gelemeyecekti.”[10]

“Gazetemizin intişârına sebep olduklarından dolayı kendilerine cidden minnetdâr kaldığım *İctihâd* muharrirlerinin..”[11]

Bunun dışında derginin çıkış sebebinin açıklandığı ilk yazıda İstanbul’dan Çin’e tüm İslam mütefekkirlerinden Müslümanların sorunlarına ve bu sorunların çözüm yollarına dair fikir belirtilmesinin istenmesi dergi sahibinin sınır çizgilerini aşan beynelmilel bir vizyona sahip olduğunun göstergesidir.

1.4 Derginin Muhtevası

Derginin kapağında yer alan ifade de belirtildiği üzere derginin kapsamı dinî ve ilmî tüm meseleleri içermektedir. Bu sebeple dergide güncel siyasi gelişmelere dair bir yoruma rastlanabilirken aynı zamanda Kelam ilmine dair klasik bir meselenin de hususî olarak ele alındığı görülebilmektedir.[12] Bu çeşitli muhtevanın içerisinde dikkat çeken hususlar vardır. Bunlardan birincisi medreselerin ıslahına ve tecdidine dair birçok tartışmanın ve teklifin bulunmasıdır. Bunun dışında Yeni İlm-i Kelam meselelerinin kapsamına giren Batı menşeli sosyal konular da dergide ele alınmaktadır. Bu sosyal konulara kadın meselesi ve tesettür meselesi hakkında yazılmış yazılar örnek olarak verilebilir.[13] Ayrıca oruç ibadetiyle ilgili, kadın sesinin hükmü ile ilgili furu fıkıh meselelerine hasır edilmiş yazılar da yayınlanmıştır.[14] Bunlarla beraber dergide ilmiye sınıfına ait güncel kitap neşriyatı takip edilmiş, neşriyat hayatına başlayan dergiler, müellifler tebrik edilmiş, dersîâmlardan kitap çıkaran, makale yayınlayan önemli âlimlerin kitaplarına tenbih edilip okunması tavsiye edilmiştir.[15]

Bütün bunların yanında derginin siyasi boyutunun da zikredilmesi gerekir. *Evkaf Nâzırı Hayri Bey Efendi’ye* başlıklı yazılar, bakanlık vazifesini yürütenlere verdikleri kararlar

üzerinden teşekkürler bu derginin de bir parçası olmuştur. Bu olguya bir başka örnek ise dergide Mahmud Şevket Paşa'nın suikastını gerçekleştirenlere kınama mesajı yayınlanmasıdır.[16]

2. DERGİ İÇERİSİNDE KELAM İÇERİKLİ MAKALELER

Derginin içerisinde çeşitli konuların ele alındığı ifade edilmişti. Ele alınan konuların hangisinin kelamî olup hangisinin olmadığını tefrik etmenin netameli bir iş olduğu ifade edilmelidir. Çünkü müellifin yazıda ele aldığı konu itikada dair olmasa dahî konunun itikadi ilgilendiren tarafları olduğu takdirde konunun itikadi boyutlarına girdiği bir gerçektir. Örnek vermek gerekirse Fatih dersiâmlarından Hafız Hüseyin'in *İslam'ı Yanlış Telakki Etmeyelim* başlıklı makalesi her ne kadar kamuoyunda İslam'ın toplum hayatındaki yerine dair bir tartışma etrafında kaleme alınmış olsa da makalenin içinde Kelam'a doğrudan müteallik olan "filhakika îmân ve İslâm tasdik-i kalbî ile ikrâr-ı lisaniden ibârettir" gibi cümlelere rastlanabilir.[17]

Her ne kadar kelamî muhtevası ağır basan makaleleri tespit etmek zor olsa da biz yine bu çalışmamızda kelam içerikli makaleleri tespit etmeye çalıştık. Tespitlerimize göre hususi olarak kelam meselelerini ele alan makale sayısı dergide yayınlanmış olan toplam 105 sayı içerisinde 26'dır. Bunun içerisinde İlmihal başlığı altında itikadi meseleleri kitlelere basit şekilde anlatma üslubu ile yayınlanan 14 yazı, Cemâleddin Efgânî'nin *Mezheb-i Maddiyunu Red ve İptal* başlığı altında tercüme edilen 9 adet yazısı de vardır. Onun dışında yer alan 3 makale şunlardır: *Harb-i İ'tikadide Çevirme Hareketi*, *Tathîr-i İ'tikâd*, *Îzâhü'l-Mesâil*.

Bunun dışında klasik Kelam konuları ile doğrudan müteallik olmayıp Yeni İlm-i Kelam dönemi meseleleriyle alakalı olan 22 yazı mevcuttur. Bu yazılarda daha çok İslam'ın mân'i-i terakki bir din olmadığı, İslam'ın vazife bilincine ve sa'y-ü ameale pek ehemmiyet verdiği geri kalmış olmanın sebebinin dinimiz değil miskinliğimiz olduğu vurgulanmış, Batı'da tedavülde olan tartışmaların da etkisiyle dinin bir hiss-i fitrî olduğuna dikkat çekilmiştir. Bahsedilen 22 yazının tablo halinde listesi aşağıda verilmiştir. İçeriklerine bakmadan sadece yazı başlıklarından bile bu yazılardaki tartışmaların Yeni İlm-i Kelam dönemi tartışmaları olduğu anlaşılabilir.

Lozan Mülakatı	Nisvân-ı İslâmiye'de Tesettür	İslâmiyet'te Sa'y ve Amel
İslâmiyet'i Yanlı Telakki Etmeyelim	Vazifesizlik Yüzünden	Kusur İslamiyet'te Değil Müslümanlarda ve Hükümet-i Münsifededir
Ebed Müddetlik Yalnız Ahlak-ı Dini İledir	İsa-yı Fikir Feyz-i İlmdir (2)	Çare-i Felahımız
Kütüb-i Tedrisiyemiz Telif-i Âsâr	Terbiye-i Ahlâkiye İbn-i Müreym - İbn-i Mülcem	Medrese İtikadları Akvâmü's-Siyer Muharriri Yusuf Suâd Efendi Hazretlerine
İsa-yı Fikir Feyz-i İlmdir İs'âf-ı Matlub Hissiyât-ı Diniyye	Din Din-i İslam'da Ahlak	İctihâd fi't-Tefrika İlzâm-ı Hısım

Mâba'di var.

Medreselilerden Muhammed Salih Yıldız

[1] Özgür TURAN. "Osmanlı Basın Hayatının Seyri Ve II.Meşrutiyet Yıllarında Süreli Yayınları", The Journal of Academic Social Science (2022), 301.

[2] Ahmed Şîrânî (v. 1942), medreseden mezun olduktan sonra Medresetü'l-Kudat'a girmeye hak kazanmıştır. Dersiâm olduktan sonra Meşihat müessesesi altında farklı görevler yapan Ahmed Şîrânî'nin keskin eleştirilerinden dolayı çalkantılı bir memuriyet hayatı vardır.

Meşihat makamını eleştirdiği *Mersiye-i Medâris* isimindeki ağır hicviyesinden dolayı tutuklanmıştır. Meşihat makamında bir süre Ceride-i İlmiye müdürü olup görev yaptıktan sonra istifa etmiştir. İstifası sonrası *Medrese İtikadları* dergisini yayınlamaya başlamıştır.

[3] *Medrese İtikadları*, 6.Sayı (18 Recep 1331/ 10 Haziran 1329), 50-51., *Medrese İtikadları*, 8.Sayı (7 Şaban 1331/ 28 Haziran 1329).

[4] Mustafa Gündüz, “Ahmed Şirani ve Medreseleri Hem Eleştiren Hem de Savunan Dergisi: ‘Medrese İtikadları’, (İndeks ve Yazı Özetleri)”, *Folklor/Edebiyat = Folklore/Literature* XII/46 (2006), 97-100.

[5] Mustafa Gündüz, “Ahmed Şirani ve Medreseleri Hem Eleştiren Hem de Savunan Dergisi: ‘Medrese İtikadları’, (İndeks ve Yazı Özetleri)”, *Folklor/Edebiyat = Folklore/Literature* XII/46 (2006), 101.

[6] Elmalılı Mustafa Şefik, “Lütf-i İlahî”, *Medrese İtikadları*, 10.Sayı (21 Şaban 1331/12 Temmuz 1329), 14-15.

[7] Ahmed Şîrânî, “İctihad-ı Refikimize İkinci Sözlerim”, *Medrese İtikadları*, 2.Sayı (19 Cemaziyelahir 1331/13 Mayıs 1329), 14-15.

[8] Mehmed Zeki, “Tecâvüzât-ı Âhire Münasebetiyle”, *Medrese İtikadları*, 4.Sayı (4 Recep 1331/ 27 Mayıs 1329), 14-15., *Medrese*, “İctihad-ı Refikimize İkinci Sözlerim”, *Medrese İtikadları*, 2.Sayı (19 Cemaziyelahir 1331/13 Mayıs 1329), 14-15.

[9] Yunus Emre Tansü, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Batıcı Düşünce Çerçevesinde Dr. Abdullah Cevdet Ve İctihad Dergisi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi* 4/1 (17 Nisan 2018), 117-118.

[10] *Medrese*, “İhtar ve Tevbih”, *Medrese İtikadları*, 16.Sayı (10 Şevval 1331/30 Ağustos 1329), 125-126.

[11] Ömer Fevzi, “Felsefe-i Sükût”, *Medrese İtikadları*, 12.Sayı (5 Ramazan 1331/ 26 Temmuz 1329), 98-101.

[12] *Medrese*, “Evkaf Nâzırı Hayri Bey Efendi’ye Teşekkürâtımız”, *Medrese İtikadları*, 8.Sayı

(7 Şaban 1331/28 Haziran 1329), 59-60.

[13] Ahmed Şîrânî, “Kadın Sesi Hakkında İzahat”, *Medrese İtikadları*, 7.Sayı (25 Recep 1331/17 Haziran 1329), 55-56.

[14] Ömer Nasuhi, “Fariza-i Savm”, *Medrese İtikadları*, 14.Sayı (19 Ramazan 1331/9 Ağustos 1329), 109-110.

[15] *Medrese İtikadları*, 8.Sayı (7 Şaban 1331/ 28 Haziran 1329), 67.

[16] *Medrese İtikadları*, 5.Sayı (11 Recep 1331/ 3 Haziran 1329), 43.

[17] Hafız Hüseyin, “İslam’ı Yanlış Telakki Etmeyelim”, *Medrese İtikadları*, 2.Sayı (19 Cemaziyelahir 1331/13 Mayıs 1329), 11-12.